

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

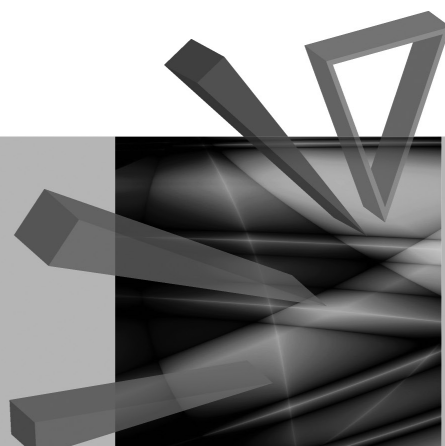
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

267

Handel i inwestycje w semiglobalnym otoczeniu

Tom 1

Redaktorzy naukowi

**Jan Rymarczyk, Małgorzata Domiter,
Wawrzyniec Michalczyk**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Jarosław Kundera, Leon Olszewski, Zdzisław Puślecki,
Kazimierz Starzyk, Krystyna Żołądkiewicz

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska, Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-235-2 (całość)

ISBN 978-83-7695-239-0 t. 1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Łukasz Ambroziak: Handel wewnątrzgałęziowy państw Grupy Wyszehradzkiej na przykładzie przemysłu motoryzacyjnego	11
Eric Ambukita: Wielkie gospodarki wschodzące – nowi partnerzy gospodarczy krajów Afryki	25
Anna Barwińska-Małajowicz: Inwestycje w kapitał ludzki w kontekście <i>brain waste</i>	37
Daša Belkovicsová: Theoretical models of financing tertiary education and its application on example of Slovakia.....	48
Mateusz Benedyk: Wpływ banków centralnych na inwestycje od czasu wybuchu kryzysu finansowego.....	54
Zbigniew Bentyn: Wpływ rozwiązań informatycznych na zmianę zachowań nabywczych klientów oraz rozwiązań logistycznych przedsiębiorstw handlowych.....	63
Joanna Bogolebska: Zarządzanie rezerwami walutowymi Chin – problemy i wyzwania.....	73
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: Rola ładu korporacyjnego w przeciwdziałaniu manipulacjom na globalnych rynkach kapitałowych .	84
Ignacy H. Chrzanowski: Economics and politics of foreign direct investment. Is it beneficial for the recipient countries?.....	96
Anna Chrzęściewska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Indii.....	110
Małgorzata Czarnas: Rozwój korporacji transnarodowych na przykładzie Amazon.com.....	121
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziwska: PKB i handel państw transformacji w czasie kryzysu gospodarczego	130
Katarzyna Czech: Realizacja celów Strategii Europa 2020 – Polska na tle wybranych krajów UE	140
Tomasz Dorożyński: Znaczenie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej dla polskich regionów.....	151
Kamila Drelich: Controlling projektów jako narzędzie współpracy wewnętrzkoncernowej.....	162
Agnieszka Dybizbańska: Konkurencyjność państw strefy euro w kontekście kryzysu gospodarczego.....	170
Katarzyna Dymitrow: Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy Indii	180

Po-Kai Fang: Taiwan's strategy of integrating into global and regional economy	190
Bartosz Fortuński: Proekologiczne podejście do energetyki i jej wpływ na handel zagraniczny Unii Europejskiej	200
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Handel Maquiladora w kontekście obecnego kryzysu gospodarczego	210
Jadwiga Gierczycka: Wpływ kryzysu w strefie euro na sytuację gospodarczą Polski	221
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Kraje rozwijające się w ramach rundy WTO z Doha	230
Bohdan Jeliński: Rekonfiguracja gospodarki globalnej (dynamika, mechanizmy, struktury)	241
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Święcicka: Potencjał rozwojowy (inwestycyjny) MŚP na terenie województwa łódzkiego	253
Barbara Klimas: Inwestycje w kapitał wiedzy jako wyzwanie dla polityki państwa w globalizującej się gospodarce	260
Szymon Kłopocki: Lokalna i globalna współpraca firm w klastrze	272
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w latach 2007-2010	282
Aneta Kosztowniak: Przepływy BIZ i zmiany struktury akumulacji kapitału a wzrost gospodarczy w krajach wschodzących i rozwijających się	295
Anetta Kuna-Marszałek: Rola ekoinnowacji w strategii działania przedsiębiorstw na przykładzie systemów zarządzania środowiskiem	309
Jarosław Kuśpit: Rozwój stosunków gospodarczych z zagranicą krajów byłego ZSRR	320
Andżelika Kuźnar: Dobra niematerialne oparte na wiedzy jako czynnik wzrostu innowacyjności Unii Europejskiej	330

Summaries

Łukasz Ambroziak: Intra-industry trade of the Visegrad Countries: the case of automotive industry	24
Eric Ambukita: Big emerging economies – new economic partners for African countries	36
Anna Barwińska-Malajowicz: Investments in human capital in the context of “brain waste”	46
Daša Belkovicsová: Teoretyczne modele finansowania szkolnictwa wyższego i ich zastosowanie na przykładzie Słowacji	53
Mateusz Benedyk: Influence of central banks policies on investments since the financial crisis	62

Zbigniew Bentyn: The impact of information solutions on the change of customers' behavior and trading companies logistics.....	72
Joanna Bogolebska: Management of foreign reserves in China – problems and challenges.....	83
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: The role of corporate governance in solving the problem of manipulations on the global capital markets.....	95
Ignacy H. Chrzanowski: Ekonomiczne i polityczne aspekty zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Czy są one korzystne dla odbiorców?.....	109
Anna Chrzęściewska: Foreign Direct Investment outflows from India.....	120
Małgorzata Czarnas: Development of transnational corporations on the example of Amazon.com.....	129
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziwska: GDP and trade of transformation countries in the time of the economic crisis.....	139
Katarzyna Czech: Implementation of goals of the Europe 2020 strategy – Poland compared to selected EU countries.....	150
Tomasz Dorożyński: The role of EU structural funds for regions in Poland..	161
Kamila Drelich: Controlling of projects as the instrument of intercompany cooperation.....	169
Agnieszka Dybizbańska: Competitiveness of the euro zone countries in the context of economic crisis.....	179
Katarzyna Dymitrow: The influence of direct foreign investments on the economic development of India.....	189
Po-Kai Fang: Tajwan: globalna i regionalna strategia integracji ekonomicznej.....	199
Bartosz Fortuński: Environmental approach to energy and its impact on foreign trade of the European Union.....	209
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Trade under Maquiladoras in conjunction with the current economic crisis.....	220
Jadwiga Gierczycka: Impact of the crisis in the euro zone on the economic situation of Poland.....	229
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Developing countries in the WTO Doha round.....	240
Bohdan Jeliński: Global economy reconfiguration.....	252
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Święcicka: An investment potential of SME in the area of Łódź Voivodeship.....	259
Barbara Klimas: Investments in knowledge capital as a challenge for the state policy in the globalizing economy.....	271
Szymon Kłopocki: Local and global firm cooperation in clusters.....	281
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Foreign direct investments in Poland between 2007-2010.....	294

Aneta Kosztowniak: FDI flows and changes of structure of capital accumulation vs. economic growth in the emerging and developing countries.....	308
Anetta Kuna-Marszalek: The role of eco-innovations in business strategy as an example of environmental management systems	318
Jarosław Kuśpit: The development of economic relations with foreign countries of the former USSR	329
Andżelika Kuźnar: Intangibles based on knowledge as a factor of the innovation growth of the European Union	339

Barbara Klimas

Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu

INWESTYCJE W KAPITAŁ WIEDZY JAKO WYZWANIE DLA POLITYKI PAŃSTWA W GLOBALIZUJĄCEJ SIĘ GOSPODARCE

Streszczenie: Przemiany współczesnej gospodarki, a zwłaszcza procesy globalizacji i związane z tym nowe wyzwania, wymagają większej niż dotąd aktywności państwa we wspieraniu wiedzy i kapitału ludzkiego. W artykule podjęta została próba udowodnienia tezy o znaczącej roli państwa w tworzeniu warunków rozwoju wiedzy i kapitału ludzkiego w odpowiedzi na nowe wyzwania globalizującej się gospodarki w sferze zarówno ekonomicznej, jak i społecznej. Autorka przyjmuje, że rozwój wiedzy i kapitału ludzkiego powinien być rozpatrywany nie tylko w kontekście znaczenia, jakie ma w procesie wzrostu i rozwoju gospodarki, ale również jako czynnik neutralizujący współczesne problemy społeczne, które w efekcie stają się problemami ekonomicznymi – ograniczając możliwości pełniejszego wykorzystania najważniejszego współcześnie zasobu, jakim są ludzie, ich wiedza i umiejętności.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki, wiedza, edukacja, konkurencyjność, polityka państwa.

Współczesna globalizująca się gospodarka stawia trudne wyzwania dla polityki państwa. Jej stymulatorem jest przede wszystkim wiedza, która decyduje o zakresie i tempie rozwoju gospodarczego. Rozwój nauki doprowadził do daleko posuniętych zmian w systemie gospodarki rynkowej. Powstała gospodarka oparta na wiedzy, w której wiedza stała się podstawowym czynnikiem wytwórczym, a konkurencja rynkowa oparta została na wyścigu innowacyjnym, obejmującym tworzenie nowej wiedzy i szybkie przenoszenie jej do zastosowań praktycznych. We współczesnej globalizującej się gospodarce coraz mniejsze znaczenie mają warunki i zasoby materialne, a rośnie znaczenie wiedzy, informacji, kwalifikacji, kapitału ludzkiego. Wiedza i informacja stają się zasobami strategicznymi, decydującymi o możliwości osiągnięcia pożądanego wzrostu i rozwoju gospodarki oraz o wysokiej pozycji konkurencyjnej.

O znaczeniu tego zasobu świadczy powstanie jednego z najbardziej inspirujących współczesnych nurtów w teorii ekonomii, tzw. nowych teorii wzrostu. W teoriach tych kapitałowi ludzkiemu i wiedzy przypisuje się rolę szczególnego czynnika, który powoduje wzrost produktywności innych zasobów. Można powiedzieć, że wiedza

jest zasobem „pierwotnym”, dlatego, że „[...] steruje procesami pomnażania i zmian konfiguracji pozostałych zasobów i jest zarazem ich niezbędnym tworzywem, swego rodzaju wspólnym „mianownikiem” świadomie realizowanych przedsięwzięć. I od jakości tego właśnie czynnika zależy w przeważającej mierze ich powodzenie¹. W nowej teorii wzrostu długookresowy wzrost jest głównie determinowany inwestycjami w wiedzę i kapitał ludzki, jak również endogenicznie ujmowanymi wynalazkami i innowacjami, skąd wywodzi się zamienna nazwa tej teorii – teoria wzrostu endogenicznego². Tak więc stymulatorem współczesnej gospodarki staje się przede wszystkim wiedza, która decyduje o zakresie i tempie rozwoju gospodarczego. Wytwarzanie wiedzy oraz edukacja są tymi dziedzinami, które charakteryzują się tworzeniem największej wartości dodanej w długim okresie.

Zgodnie z nową teorią wzrostu istotną rolę w stymulacji długookresowego wzrostu gospodarki odgrywają też międzynarodowe efekty zewnętrzne, ściślej biorąc tzw. spillovers, związane zarówno z transferami zagranicznej wiedzy i technologii, jak i z transferami kapitału. Procesy globalizacji gospodarki światowej powodują, że rewolucja naukowo-technologiczna rozprzestrzenia się, a globalizacja powoduje powiększenie integracji międzynarodowej w sferze B+R, poszerzenie współpracy międzynarodowej między rządami i instytucjami akademickimi oraz wzrost zakresu wykorzystania innowacji w skali światowej. Postęp naukowy staje się z jednej strony podstawą rozwoju i globalizacji gospodarki światowej, z drugiej zaś – globalizacja powoduje nasilenie presji konkurencyjności oraz wpływa na rozwój nauki³.

Warunkiem wzrostu gospodarczego i utrzymania przewagi konkurencyjnej jest kreowanie wiedzy wytwarzanej w jednostkach naukowo-badawczych i uniwersytetach, ale także umiejętność wykorzystywania międzynarodowych przepływów wiedzy i technologii, czyli otwarcie się na międzynarodową konkurencję. Ważna jest pozycja zarówno kreatora, jak i imitatora wiedzy. Decydujące jednak znaczenie dla rozwoju gospodarki i wzrostu jej konkurencyjności ma nie tylko kreowanie czy import nowej wiedzy, ale przede wszystkim zdolność absorpcji wiedzy i jej efektywne wykorzystanie.

Zasoby ludzkie i wiedza stają się kapitałem w procesie wzrostu przedsiębiorstw i gospodarek, jeśli są właściwie wykorzystywane. Wiedza sama w sobie o niczym nie przesądza – jest w procesie wzrostu gospodarczego pasywem, dopiero wtedy, kiedy zostaje użyta w praktyce, staje się aktywem. W takim ujęciu wiedza jako element kapitału ludzkiego staje się czynnikiem wpływającym na potencjał społeczny, a w konsekwencji na rozwój gospodarki i budowanie jej przewagi konkurencyjnej.

¹ A.K. Koźmiński, *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 96.

² J. Mujżel, *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, INF PAN, Warszawa 2003, s. 80.

³ S. Zajączkowska-Jakimak, *Wiedza i technologia w erze globalizacji*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002, s. 88.

Wymiennym bezpośrednim efektem wykorzystania kapitału wiedzy jest wdrażanie innowacji.

Osiągnięcie celu, jakim jest wysoki poziom wiedzy, odpowiadający współczesnemu poziomowi techniki i cywilizacji, wymaga udziału i działań wielu podmiotów o zróżnicowanym charakterze. Wśród nich do podstawowych należy niewątpliwie państwo, choć pogląd ten może wydawać się wysoce kontrowersyjny wobec dość powszechnych opinii o słabnącej roli państwa w procesie globalizacji. Rzeczywiście w epoce globalizacji państwo utraciło wiele ze swojej tradycyjnej roli, wiele decyzji podejmowanych jest na szczeblu organizacji ponadnarodowych lub międzynarodowych podmiotów gospodarczych. Można powiedzieć, że globalizacja zmieniła gospodarczy i społeczny kontekst realizacji polityki państwa. Pole działania dla polityki gospodarczej zacieśnia się, zwłaszcza gdy chodzi o zapewnienie stabilizacji makroekonomicznej, niskiej inflacji, kontrolowanego deficytu budżetowego, równowagi bilansu płatniczego oraz polityki w zakresie stóp procentowych i kursu walutowego.

Nie ulega wątpliwości, że globalizacja osłabia państwa narodowe, choć nie brakuje głosów, że procesy globalizacyjne uzasadniają utrzymanie, a nawet poszerzenie niektórych prerogatyw państwa⁴. Pomimo skrajnych wizji ewolucji państwa, w globalizującej się gospodarce generalnie jednak dominuje przekonanie, że obserwowane nowe zjawiska i procesy nie oznaczają zmniejszania się jego roli, lecz jedynie jej transformację i modyfikację związaną z potrzebą dostosowania do nowych warunków, takich jak otwieranie gospodarek i nasilenie konkurencji, przyspieszenie tempa zmian⁵.

W procesie globalizacji słabnie istotnie rola państwa w sterowaniu popytem (popyt podobnie jak towary i kapitał przepływa ponad granicami) i polityką pieniężną (swobodny przepływ oszczędności i kapitału), wzrasta natomiast rola w tworzeniu długookresowych warunków wzrostu konkurencyjności. Konkurencyjność gospodarki uczyniono współcześnie nadrzędnym celem, któremu podporządkowano politykę gospodarczą i społeczną. Wśród przyczyn zmian, a nawet ograniczania polityki państwa, wymienia się przede wszystkim imperatyw konkurencyjności. Konkurencyjność gospodarki na rynkach międzynarodowych decydować będzie coraz silniej o możliwości uzyskania wysokiego tempa wzrostu gospodarczego. Bez istotnego i rosnącego udziału w wymianie międzynarodowej żaden kraj nie może liczyć na uzyskanie wysokiego tempa rozwoju, a o udziale w wymianie międzynarodowej decydować będzie konkurencyjność gospodarek⁶.

⁴ S. Golinowska, M. Boni, *Nowe dylematy polityki społecznej*, CASE, Warszawa 2006, s. 32.

⁵ I. Pietrzyk, *Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju gospodarczego*, [w:] *Proces globalizacji gospodarki – udział krajów w jej korzyściach i kosztach*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 79.

⁶ L. Zienkowski, *Alternatywne scenariusze rozwoju gospodarki w nadchodzącym ćwierćwieczu*, [w:] *Wyzwania wobec polityki gospodarczej*, red. J. Tarajkowski, PTPN, Poznań 2006, s. 17.

Oddziaływanie państwa na konkurencyjność dotyczy różnych sfer konkurencyjności⁷. Jednakże za najważniejsze zadanie współczesnego państwa w zakresie tworzenia warunków konkurencyjności gospodarek uważa się wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego i gospodarki wiedzy. Bodaj najważniejszym zadaniem państwa we współczesnej globalizującej się gospodarce jest wspieranie i promowanie rozwoju edukacji, nauki i techniki, tworzących potencjał wiedzy stanowiącej o sile konkurencyjnej kraju. Sprostanie nowej konkurencji wymaga zarówno rozbudowy infrastruktury gospodarczej, polityki proeksportowej oraz przemysłowej, jak i odpowiedniej polityki edukacyjnej i naukowo-badawczej. Państwu wyznacza się szczególną rolę w kształtowaniu polityki naukowo-badawczej, innowacyjnej, doświadczenia wskazują, że mechanizm rynkowy nie jest dość skutecznym regulatorem w tych dziedzinach. Pozostawienie działalności naukowo-badawczej i innowacyjnej w gestii „niewidzialnej ręki rynku” skutkuje jej znacznym ograniczeniem, m.in. ze względu na wymagane nakłady o długim okresie zwrotu i związane z wysokim ryzykiem. Ani edukacja, ani sektor B+R nie mogą być domeną wyłącznie sektora prywatnego – państwo musi w obu tych dziedzinach aktywnie uczestniczyć.

Działalność badawczo-rozwojowa, w tym nakłady ponoszone w różnych jednostkach tego sektora, może być traktowana jako źródło kreowania wiedzy. Wielkość i skala nakładów na badania i rozwój, a także ich intensywność traktowane są jako punkt wyjścia określenia kapitału wiedzy. Dużą część nakładów finansowych na podstawowe prace badawcze ponoszą państwa. Ponadto państwo organizuje i finansuje kształcenie i szkolenie kadr, tworzy parki naukowo-przemysłowe, ułatwia transfer technologii, przepływ informacji itp. Państwo stymuluje też prowadzenie prac B+R i wdrażanie ich wyników w prywatnych przedsiębiorstwach, modernizowanie aparatu wytwórczego i struktury produkcji oraz rozwój usług biznesowych⁸.

Przyjmuje się, że „produkcja” wiedzy charakteryzuje się wysokim zwrotem społecznym i silnie oddziałuje na mechanizmy wzrostu, ale jednocześnie ma wiele cech zniechęcających do alokacji środków na badania i utrudniających jej koordynację. Wynika to z faktu, że owa wysoka stopa zwrotu dotyczy na ogół społeczeństwa czy gospodarki jako całości, nie zawsze podmiotów przeznaczających swoje zasoby na naukę i badania naukowe oraz wiąże się z dość dużym prywatnym ryzykiem inwestowania. Ponadto sektor prywatny nie jest skłonny finansować badań inspirowanych pasją poznawczą i długim okresem zwrotu. Mimo to rozwój współczesnej gospodarki pokazuje, że coraz częściej wiedza jest wytwarzana w jednostkach badawczych i laboratoriach należących do przedsiębiorstw, gdzie badania są finansowane z prywatnych środków biznesu. Jednakże dostęp do takiej wiedzy i możliwości jej wykorzystania są ograniczone, czego wyrazem jest patentowanie nowych rozwiązań technologicznych, produktów, wzorów użytkowych oraz certyfikowanie

⁷ *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002, s. 20.

⁸ A. Zaorska, *Ewolucja państwa i jego działalności*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002, s. 260.

systemów organizacyjnych. Z drugiej strony prowadzenie własnych badań przez przedsiębiorstwa nie zawsze jest możliwe. W krajach gospodarczo słabych rozwinięcie niezbędnej skali sektora działalności naukowo-badawczej i innowacyjnej jest sprawą trudną. Tylko wielkie organizacje gospodarcze, ponadnarodowe koncerny są zdolne do ponoszenia takich nakładów, tworzenia własnych silnych ośrodków naukowo-badawczych i finansowania potrzebnych im badań. Słabość kapitałowa krajowych przedsiębiorstw nie pozwala im na podejmowanie w tej dziedzinie większych przedsięwzięć. W tej sytuacji ciężar działania na rzecz rozwoju sektora B+R i innowacji technicznych musi przez wiele jeszcze lat spoczywać w zasadniczej części na aktywnej polityce państwa. Wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym wzrasta znaczenie sektora prywatnego w wytwarzaniu wiedzy, natomiast władze publiczne koordynują ten proces i ułatwiają organizacyjno-prawne oraz finansowe warunki współpracy z przemysłem⁹.

Ekonomiczne znaczenie nakładów na prace badawcze i rozwojowe zależy nie tylko od poziomu tych nakładów, ale również od struktury źródeł ich finansowania. Chodzi zwłaszcza o to, w jakim zakresie tworzenie postępu naukowo-technicznego jest finansowane przez przedsiębiorstwa, budżety publiczne oraz przez transfer oszczędności z zagranicy. Przyjmuje się, że zaangażowanie sektora biznesu w finansowanie nakładów na B+R powinno obejmować ok. dwie trzecie sumy wszystkich środków. Struktura źródeł finansowania działalności badawczej jest jednak silnie uzależniona od poziomu rozwoju i specyfiki gospodarki, a także od ustroju społeczno-politycznego kraju. Wysoki udział budżetu państwa w naszym kraju w finansowaniu B+R (ponad 50%) nie jest korzystny dla budowy gospodarki wiedzy. Aby system finansowania B+R był efektywny – dowodzą tego przykłady krajów przodujących w wydatkach na tę działalność, tj. USA, Japonii, Szwecji, Finlandii czy Irlandii – proporcje powinny kształtować się odwrotnie, tj. 65%, a nawet 70% nakładów na B+R winny ponosić przedsiębiorstwa¹⁰. Podstawę efektywnego systemu finansowania wiedzy stanowi konieczność odpowiedniego łączenia i koordynacji elementów rynku i regulacji publicznej. Nie bez znaczenia dla potrzeb rozwoju gospodarki jest też sposób wykorzystania prowadzonych badań, warunkiem wstępnym efektywnego wykorzystania środków przeznaczonych na B+R jest struktura ich wykorzystywania z dominującym udziałem badań aplikacyjnych. Wysoki udział wydatków na badania podstawowe w naszej gospodarce (30-40%) skłania do refleksji nad koniecznością właściwego zrównoważenia struktury kierunkowej wydat-

⁹ Umiejętna koordynacja badań oraz konsekwentnie i skutecznie prowadzona polityka naukowo-badawcza państwa przynosi bardzo dobre efekty. Przykładem rozwiązań w tym zakresie są państwa skandynawskie. Zob.: K. Stachowiak, *Czynniki instytucjonalne w budowaniu i funkcjonowaniu gospodarki opartej na wiedzy – przykład Finlandii*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, red. J.J. Parysek, T. Stryjakiewicz, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 2008, s. 124 i nast.

¹⁰ T. Kamińska, *Warunki efektywnego mechanizmu finansowania GOW*, [w:] *Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego*, red. D. Kopycińska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2006, s. 11.

kowania środków na badania i rozwój. Może to być konieczny warunek zapewnienia powiązania sektora badawczego z sektorem produkcyjnym, a tym samym może ułatwić związki między badaniami a innowacjami w przedsiębiorstwach. Struktura kierunkowa nakładów na działalność badawczą jest istotnie uzależniona od ścieżki rozwoju oraz potencjału naukowego. Niezwykle istotne jest też powiązanie wydatkowanych środków na badania i rozwój w sektorach wykonawczych – sektorze rządowym i przedsiębiorstw ze ścieżką rozwoju i potrzebami gospodarki. Istotnym problemem może być rozdźwięk między nauką a potrzebami gospodarki, określanej jako dystans rynkowy sektora B+R. Nie jest to nowy problem – pojawiają się stwierdzenia, że praktyka i jej potrzeby wyprzedzają działania naukowe, a źródłem innowacji częściej jest popyt niż działalność badawczo-rozwojowa. Liniowy model innowacji pchany przez naukę zastępowany jest modelem innowacji ciągniętej przez popyt¹¹. Warto też zwrócić uwagę, że we współczesnej gospodarce ważnym warunkiem efektywnego mechanizmu finansowania wiedzy jest charakter finansów publicznych. Uporządkowanie finansów publicznych i zinstytucjonalizowana kontrola wydatków państwa pozwoli ujawnić rzeczywiste środki do dyspozycji budżetu i zrationalizować działania po stronie zarówno podatków, jak i wydatków, tak aby zmienić przeznaczenie wydatków na B+R, innowacje i technologie informatyczne oraz inwestycje w kapitał ludzki.

W gospodarce opartej na wiedzy sukcesywnie wzrasta rola kapitału ludzkiego. Podstawowym sposobem nabywania kapitałowości ludzkiej staje się edukacja, której poziom i jakość wpływają na wzrost gospodarczy, zwiększając zdolność absorpcji innowacyjności. Dlatego podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa powinno być priorytetową strategią działania państwa. Wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego, np. przez wzrost wydatków na edukację, wyraźnie przekłada się na tempo wzrostu gospodarczego. Do takich wniosków – w wyniku wieloletnich badań i analiz naukowych – doszli uczeni w Stanach Zjednoczonych, m.in. T.W. Schulz i E.F. Denison, którzy jednoznacznie udowodnili istnienie silnej zależności pomiędzy poziomem wydatków na edukację a wzrostem produktywności¹². W świetle wymagań współczesnej gospodarki do zadań państwa należy nie tylko zwiększanie nakładów na edukację, ale także wspieranie działań, które służą minimalizowaniu ryzyka związanego z wydatkami na oświatę i kształcenie. Implikuje to przede wszystkim potrzebę wszechstronnego i systematycznego badania zmian w strukturze demograficznej, tendencji na rynku pracy, by w stopniu możliwie największym dopasować strukturę kształcenia na poziomie średnim i wyższym do struktury zapotrzebowania gospodarki. W Polsce jednak powszechnie krytykuje się zarządzanie edukacją kapitału ludzkiego jako wyjątkowo zbiurokratyzowane, a relatywnie niewielkie środki

¹¹ D. Foray, *Economics of Knowledge*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London 2006, s. 52-57, pozycja cytowana za: W.M. Gaczek, *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*, KPZK PAN, Warszawa 2009, s. 25.

¹² R. Przybyszewski, *Kapitał ludzki w procesie kształtowania gospodarki opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa 2007, s. 10.

przeznaczone na ten cel są marnotrawione wskutek braku wizji rozwoju edukacji. Akademickie postulaty, aby edukacja stała się elementem ekonomicznego krwioobiegu i była rozwijana zgodnie z potrzebami gospodarki, nie znajdują odzwierciedlenia w programach reform. Sprostanie wyzwaniom współczesnego systemu edukacji oraz konieczność poprawy efektywności społecznej inwestycji w kształcenie wymagać będzie niewątpliwie istotnego zwiększenia nakładów. Bez wzrostu nakładów na edukację w powiązaniu ze zmianami systemu nauczania na wszystkich szczeblach szanse na utrzymanie wysokiego tempa wzrostu i osiągnięcie trwałego sukcesu gospodarczego są minimalne¹³. Sama jednak budowa kapitału ludzkiego, inwestycje w jego rozwój nie wystarczą. Chodzi o jak najlepsze zagospodarowanie kapitału ludzkiego, wykorzystanie zasobów ludzkich, zwłaszcza w warunkach niekorzystnych zmian demograficznych. Niski poziom rozwoju kapitału ludzkiego i nieodpowiednie jego zagospodarowanie jest wyrazem niepełnego wykorzystania zasobów określających potencjał ekonomiczny kraju. Następstwem tego jest luka produktu narodowego (różnica między potencjalnym i faktycznym PNB), której wielkość określa rozmiary marnotrawstwa zasobów. Istniejące rezerwy społeczne przy odpowiedniej polityce aktywizacji kapitału ludzkiego mogłyby znacznie poprawić potencjał rozwojowy¹⁴.

Proponuję zwrócić uwagę na jeszcze inny aspekt inwestycji w wiedzę i kapitał ludzki, a mianowicie socjalny. Rozwój wiedzy i kapitału ludzkiego powinien być rozpatrywany nie tylko w kontekście znaczenia, jakie ma w procesie rozwoju gospodarczego, ale również jako czynnik neutralizujący współczesne problemy społeczne.

W wyniku procesów globalizacji zmieniają się nie tylko gospodarki, ale także same społeczeństwa i ich problemy. Inne są potrzeby i oczekiwania społeczne, zwyczaję i postawy, co pociąga za sobą pojawienie się nieznanych wcześniej socjalnych rodzajów ryzyka, którym nie są w stanie sprostać tradycyjne instrumenty państwa opiekuńczego. Stare nierówności ustępują miejsca nowym problemom społecznym, pojawiają się nowi poszkodowani przez rynek. Międzynarodowa konkurencja wymusza restrukturyzację wielu gałęzi gospodarki w kierunku zwiększenia efektywności, co prowadzi do powstania względnie wysokiego bezrobocia, a co najważniejsze – długotrwałego. Chęć włączenia się do konkurencji międzynarodowej i związana z tym konieczność przestawienia gospodarki na konkurencję jakościową musi prowadzić do racjonalizacji zatrudnienia oraz zwiększania się bezrobocia nawet przy wzroście gospodarczym. W imię konkurencyjności obniża się płace, zmniejsza

¹³ Zakłada się, że znaczne zwiększenie nakładów na edukację nastąpi nie tylko ze strony sektora publicznego, którego możliwości są ograniczone w warunkach konieczności zmniejszania wydatków w relacji do PKB, ale również ze strony gospodarstw domowych. Zob.: L. Zienkowski, wyd. cyt., s. 23. M. Czapka, *Ekonomiczne aspekty szkolnictwa wyższego w okresie transformacji*, „Nauczyciel i Szkoła” 2005, nr 1-2, GWSP, Mysłowice 2005.

¹⁴ M. Grewiński, *Mobilizacja zasobów ludzkich – w kierunku aktywnego społeczeństwa i modelu workfare mix*, [w:] *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, red. K. Piątek, A. Karwecki, Wyd. Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, Toruń 2007, s. 77.

koszty siły roboczej i związanych z nią świadczeń socjalnych (dumping socjalny), osłabieniu ulega także ochronna funkcja prawa pracy.

Szczególny obszar wpływu globalizacji na struktury społeczne wiąże się ze zmianami struktury zawodowej, polegającymi na zanikaniu pewnych zawodów i pojawieniu się zupełnie nowych. Rewolucja naukowo-techniczna doprowadza do upadku tradycyjnych form zarobkowania, pojawiają się nowe zawody, spada zapotrzebowanie na zawody tradycyjne. Wysoka dynamika postępu technologicznego, technicznego i organizacyjnego powoduje, że w życiu jednego pokolenia powstaje konieczność nie tylko zmiany sposobu wykonywania zawodu, lecz także jego zmiany na inny. Radykalnie zmieniający się rynek pracy wymaga więc coraz to nowych kwalifikacji i stałego dostosowywania się do zmian.

Innym najbardziej zauważalnym efektem procesów globalizacji jest wzrost nierówności dochodowych. U źródeł nierówności dochodowych istotne miejsce zajmuje indywidualny zasób wiedzy i kwalifikacji. Zwiększenie dostępności do wszystkich poziomów kształcenia będzie pozytywnie wpływać na równość szans, które w przyszłości mogą mieć wpływ na ograniczenie dysproporcji dochodowych. Konieczna zatem jest redystrybucja dochodów wyrównująca szanse kształcenia i rozwoju jednostek, globalizacja nie dysponuje bowiem jakimikolwiek instrumentami, za pomocą których można by wprowadzić równowagę do sfery podziału¹⁵. Problemem nie jest jednak sama nierówność dochodów, która jest nieunikniona i stanowi element mechanizmów motywacyjnych, lecz pogłębianie się tej nierówności w stopniu eliminującym znaczne grupy społeczne z udziału w korzyściach rozwoju gospodarczego, mające także negatywny wpływ na ten rozwój¹⁶. Wiele badań wskazuje, że nierówności mogą niekorzystnie wpływać na wzrost gospodarczy przez ograniczenie możliwości inwestowania w swoje wykształcenie¹⁷.

Globalizacja i związana z nią budowa gospodarki wiedzy zmienia zasadniczo warunki życia, wywołuje wiele nowych problemów na rynku pracy, ale przede wszystkim stwarza wymagania, którym nie wszyscy mogą sprostać. Odpowiedzią

¹⁵ Problem wyrównywania dochodów, korekty rynkowego mechanizmu ich kształtowania jest dość kontrowersyjny. Nierówności dochodowe przez jednych uznawane są za przejaw braku sprawiedliwości społecznej, a inni postrzegają je jako proces niezbędny dla efektywności gospodarowania. Zajęcie jednoznacznego stanowiska w tej sprawie jest dość trudne, gdyż istnieją dowody uzasadniające zasadność obu opcji. M. Okun pisał, że zawsze stoimy wobec wyboru między większym zakresem rynku, który zwiększa nierówności, dając wyższą efektywność, a większym zakresem równości, która tę efektywność osłabia. Badania naukowe wskazują jednak na negatywny wpływ dużych nierówności na wzrost gospodarczy.

¹⁶ Wzrost nierówności przysparza także problemów politycznych, poważnie zagrażając demokracji. Zbyt duże różnice ograniczają możliwości szerokiego współdziałania społecznego, eliminują z uczestnictwa w głównym nurcie życia społecznego liczne grupy ludności, czyniąc je podatnymi na destrukcyjne wpływy i manipulacje polityczne. To stanowi kolejny istotny powód zainteresowania polityką państwa, której przedmiotem jest wyrównująca redystrybucja dochodów.

¹⁷ W. Rutkowski, *Nierówności a wzrost gospodarczy*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 5-6, s. 3.

na nowy rodzaj nierówności, na nowy rodzaj problemów społecznych nie będzie już zapewne tradycyjne narodowe państwo opiekuńcze. Sprostanie nowym wyzwaniom stwarza potrzebę większej aktywności państwa przez wzmożone inwestowanie w wiedzę, rozwój edukacji, dostosowywanie programów kształcenia do wymogów współczesnego rynku pracy. Inwestycje w wiedzę, dążenie do wzrostu jakości kapitału ludzkiego wpisane są w nurt działań zmierzających do ograniczenia bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, a także nadmiernych, ekonomicznie nieuzasadnionych, różnic w dochodach.

Rozwój nowoczesnej oświaty i nauki to obecnie nie tylko klucz do wzrostu ekonomicznej konkurencyjności gospodarek, ale i decydujący czynnik odpowiedniej adaptacji ludzi do zmieniających się warunków. W edukacji można dziś upatrywać jednego z podstawowych instrumentów zwalczania bezrobocia, zwłaszcza długoterminowego, a tym samym – przeciwdziałania niepewności, marginalizacji społecznej, ubóstwu i różnorodnym plagom społecznym. Przyjmuje się bowiem, że dzięki kształceniu ludzie będą aktywni, będą mieli pracę i własne środki utrzymania, a także warunki szerokiej partycypacji w życiu społecznym. Ludzie lepiej i wszechstronniejsi wykształceni nie tylko znacznie szybciej znajdują zatrudnienie, ale i łatwiej radzą sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi, których rozwiązywanie w tradycyjnych *welfare states* angażowało w poważnym stopniu agendy państwowe. Chodzi więc nie tylko o proste przekwalifikowanie siły roboczej, aby znajdowała nowe miejsca pracy, ale o szersze zakrojone inwestycje, wyposażające ludzi w taki zestaw umiejętności i postaw, który ułatwiłby im płynne dostosowanie się do nowych wyzwań¹⁸. Wspomagane świadczeniami socjalnymi biedniejsze grupy społeczeństwa nie są dostatecznie zmotywowane do zmiany swojej bieżącej sytuacji. Dlatego obecnie kosztowne społecznie, lecz korzystne w przyszłości jest przesunięcie pewnej części środków z transferów socjalnych na działalność kształceniową i edukacyjną. Odgórne subwencje, świadczenia prowadzą do utrwalania się swoistej kultury „uzależnienia”, którą charakteryzuje naiwny egalitaryzm, rozwinięte postawy roszczeniowe i w efekcie – bezradność wobec sytuacji mogących pogorszyć warunki bytu, a w konsekwencji do rozwoju niekorzystnego społecznie i ekonomicznie zjawiska, jakim jest tworzenie się nowej grupy społecznej zwanej *underclass*. Ponadto zbyt duże wydatki społeczne, niesłużące rozwiązywaniu problemów socjalnych, a będące najczęściej wynikiem roszczeń, prowadzą do przegranej w światowej konkurencji o podział efektów gospodarczych. Z drugiej strony wysoki koszt takiej polityki, przejawiający się w potrzebie utrzymywania wysokich podatków, osłabia gospodarkę, która w dobie globalizacji wymaga znacznego wzmocnienia. Świadczenia bezproduktywne, obciążające koszty pracy, tworzące jedynie sieć bezpieczeństwa socjalnego muszą zmienić się w wydatki inwestycyjne. Konieczne zatem staje się

¹⁸ W. Anioł, *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Konsekwencje dla Polski*, INE UW, Warszawa 2003, s. 146.

przewartościowanie zadań i celów polityki państwa w sferze społecznej, odejście od starego paradygmatu z szerokim zakresem świadczeń w kierunku inwestycji w wiedzę i kapitał ludzki¹⁹.

Kluczowym problemem we współczesnej globalizującej się gospodarce staje się więc dostęp do wiedzy, jednostki niedysponujące nią skazane są na wykluczenie. Inwestycje w wiedzę i kapitał ludzki mają być sposobem na rozwiązywanie wielu problemów społecznych będących konsekwencją przemian współczesnej gospodarki. Trudno jednak oczekiwać od nisko zarabiających, że uczynią te inwestycje sami. Proces zaspokojenia potrzeb ważnych z punktu widzenia tworzenia kapitału ludzkiego musi być uwolniony spod wpływu działania kryteriów rynkowych. Dużo zależy tu od właściwej strategii i polityki państwa. Tworzenie i wspieranie rozwoju wiedzy i kapitału ludzkiego powinno racjonalnie i efektywnie kojarzyć politykę gospodarczą i społeczną w realizacji celów zarówno ekonomicznych, jak i społecznych. Istotne znaczenie dla wzrostu i rozwoju gospodarczego ma również społeczna polityka państwa wzmacniająca spójność społeczną przez zmniejszanie skali nierówności dochodowych ubóstwa i wykluczenia społecznego. Nie ma zasadniczej sprzeczności w tworzeniu warunków rozwoju i konkurencyjności gospodarki oraz realizacji zasad bezpieczeństwa socjalnego.

Wiedza o złożonych współzależnościach występujących w procesie wzrostu gospodarczego, w tym istotnej roli społecznych czynników wzrostu, jest coraz większa, jednak modelowe ujęcia tych współzależności nie są wciąż satysfakcjonujące²⁰, dodajmy: podobnie jak ich realizacja w praktyce.

Wiedza stała się współcześnie podstawowym czynnikiem wytwórczym, a konkurencja rynkowa oparta została na wyścigu innowacyjnym, obejmującym tworzenie nowej wiedzy i szybkie przenoszenie jej do zastosowań praktycznych. Stymulatorem współczesnej globalizującej się gospodarki staje się przede wszystkim wiedza, która decyduje o zakresie i tempie jej rozwoju. Za niezwykle istotne działania współczesnego państwa w zakresie tworzenia warunków konkurencyjności gospodarki i tym samym jej rozwoju, a także neutralizowania wielu problemów socjalnych, uważa się wspieranie wiedzy i kapitału ludzkiego, tworzących potencjał stanowiący o sile konkurencyjnej kraju. Państwu wyznacza się szczególną rolę w kształtowaniu polityki naukowo-badawczej, innowacyjnej oraz wspieraniu rozwoju kapitału ludzkiego – doświadczenia wskazują, że mechanizm rynkowy nie jest dość skutecznym regulatorem w tych dziedzinach.

¹⁹ Szerzej na ten temat: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza, ISP, Warszawa 2003.

²⁰ Zob.: W. Siwiński, *Międzynarodowe zróżnicowanie rozwoju gospodarczego: fakty i teoria*, „*Ekonomista*” 2005, nr 4.

Literatura

- Anioł W., *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Konsekwencje dla Polski*, INE UW, Warszawa 2003.
- Czapka M., *Ekonomiczne aspekty szkolnictwa wyższego w okresie transformacji*, „Nauczyciel i Szkoła” 2005, nr 1-2, GWSP, Mysłówice 2005.
- Foray D., *Economics of Knowledge*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London 2006, pozycja cytowana za: W.M. Gaczek, *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*, KPZK PAN, Warszawa 2009.
- Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002.
- Golinowska S., Boni M., *Nowe dylematy polityki społecznej*, CASE, Warszawa 2006.
- Grewiński M., *Mobilizacja zasobów ludzkich – w kierunku aktywnego społeczeństwa i modelu workfare mix*, [w:] *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, red. K. Piątek, A. Karwecki, Wyd. Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, Toruń 2007.
- Kamińska T., *Warunki efektywnego mechanizmu finansowania GOW*, [w:] *Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego*, red. D. Kopycińska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2006.
- Koźmiński A.K., *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Mujżel J., *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, INF PAN, Warszawa 2003.
- Pietrzyk I., *Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju gospodarczego*, [w:] *Proces globalizacji gospodarki – udział krajów w jej korzyściach i kosztach*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Przybyszewski R., *Kapitał ludzki w procesie kształtowania gospodarki opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa 2007.
- Rutkowski W., *Nierówności a wzrost gospodarczy*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 5-6.
- Siwiński W., *Międzynarodowe zróżnicowanie rozwoju gospodarczego: fakty i teoria*, „Ekonomista” 2005, nr 4.
- Stachowiak K., *Czynniki instytucjonalne w budowaniu i funkcjonowaniu gospodarki opartej na wiedzy – przykład Finlandii*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, red. J.J. Parysek, T. Stryjakiewicz, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 2008.
- W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza, ISP, Warszawa 2003.
- Zajączkowska-Jakimak S., *Wiedza i technologia w erze globalizacji*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002.
- Zaorska A., *Ewolucja państwa i jego działalności*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002.
- Zienkowski L., *Alternatywne scenariusze rozwoju gospodarki w nadchodzącym ćwierćwieczu*, [w:] *Wyzwania wobec polityki gospodarczej*, red. J. Tarajkowski, PTPN, Poznań 2006.

INVESTMENTS IN KNOWLEDGE CAPITAL AS A CHALLENGE FOR THE STATE POLICY IN THE GLOBALIZING ECONOMY

Summary: Transformations of the modern economy, including in particular the processes of globalization and the associated new challenges require greater activity of the state than ever before in supporting knowledge and human capital. This article attempts to prove the thesis of the significant role of the state in creating the conditions for the development of knowledge and human capital in response to new challenges of the globalizing economy, both in the economic and social terms. The author assumes that the development of knowledge and human capital should be seen not only in the context of the significance it has in the process of growth and development of the economy, but also as a neutralizing factor for contemporary social problems, which in effect become economic problems, reducing the opportunities for better use of today's most important resource that is human capital, as well as their knowledge and skills.

Keywords: human capital, knowledge, education, competitiveness, state policy.